

ONA TILI O`QITISH METODIKASINING ILMIY ASOSLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8060287>

Namozova Gulbahor

Oriental unvirsetet Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Hozirgi dolzarb masalalardan biri o'zbek tilining kasb-hunar, ilmfan va texnika tili sifatidagi lisoniy asosini kengaytirish, atamalarini boyitish haqida, Ona tili darslarida qo'llanadigan o'qitish metodlari nafaqat bilimlarni bayon qilish yoki uni mustahkamlashga xizmat qilishi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar

ona tili, o'qitish, bilimlarni mustahkamlash, o'qitish metodikasi, taraqqiyot, jamiyat, taraqqiyot, ta'lim berish.

Mustaqil O'zbekistonning ravnaqi uchun olib borilayotgan iqtisodiy-ijtimoiy, madaniy-ma'naviy sohalardagi keng ko'lamli ishlar, jamiyat taraqqiyotini ta'minlash, uzluksiz ta'lim tizimini joriy etish, shuningdek, mustaqil fikr egasi, erkin va ijodkor shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazishda alohida ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» ta'limning barcha bo'g'inlarida ona tili o'qitishni ham tashkiliy, ham mazmuniy jihatdan qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunida ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari belgilangan bo'lib, unda ta'lim va

- tarbiyaning insonparvar demokratik xarakterda ekanligi;
- ta'limning uzluksizligi va izchilligi;
- umumiy o'rta, shuningdek, o'rta maxsus, kasb - hunar ta'limining majburiyligi; ta'lim tizimining dunyoviy xarakterda ekanligi;
- davlat ta'lim standartlari (DTS) doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqqligi;
- ta'lim dasturlarini tanlashda yagona va tabaqalashtirilgan yondashuv;
- bilimli bo'lish va iste'dodni rag'batlantirish;
- ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruv.

Til o'qitishda til va nutq hodisalarining farqiga yetmaslik ko'pgina chalkashliklarni keltirib chiqarmoqda. Til va nutq tushunchalarini bir-biridan ilmiy asosda farqlash uni o'qitish metodikasi uchun katta ahamiyat kasb etadi. Chunki til

birliklarining grammatik belgilarini, birikuvini va vazifasini bilishning o'zi mazkur tildagi nutqni egallash uchun yetarli emas. Asosiy maqsad tilning grammatik qurilishi asosida nutq faoliyatini egallash bo'lganligi sababli, mashg'ulot materiallarini tanlash, darslarni tashkil etish ishlari o'quvchi va talabaning nutqini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilishi lozim. Shuning uchun til ma'ruza orqali emas, balki nutq ko'rinishlarini tahlil qilish, so'z birikmasi va gap modellarini o'zlashtirish, esda saqlash orqali o'rganiladi. Hozirgi dolzarb masalalardan biri o'zbek tilining kasb-hunar, ilmfan va texnika tili sifatidagi lisoniy asosini kengaytirish, atamalarini boyitishdir. Uzoq yillar bu soha chetda qolib keldi. Keyingi yillarda bu sohada burilish yuz berdi: tilimizning kasb-hunar va ilmiy-texnika tili va atamalarida katta o'zgarishlar sodir bo'ldi. Adabiy tilimizdagi mazkur yangilik va o'zgarishlarning asoslarini o'quvchi to'g'ri anglashni maqsad qilib, unga dastur va darsliklarda alohida o'rinlar ajratiladi. «Ona tili» darslarida uzundan-uzoq, murakkab grammatik qoidalarni, «O'zbek adabiyoti» darslarida ijodkor hayotidagi o'tkinchi sana va voqealarni yodlashga majbur qilmasdan, balki ona tilida sof so'zlash, o'z fikrini to'g'ri ifodalay olish, mustaqil fikrlash, badiiy asarni ifodali o'qish, uning ruhini his qilish, badiiy san'atidan lazzatlanish, so'zdan zavqlanish ruhida ta'lim bermoq kerak. Ona tili va adabiyot o'qitishdan kutilgan pirovard natija - shu! Shunday qilib, ona tili o'qitishning samarali bo'lishi ko'p jihatdan uni adabiyot bilan bog'lab olib borishga bog'liq, yoki aksincha. Aslida, ona tili, adabiyot darslarida ham o'rganiladi.

«Ona tili o'qitish metodikasi» pedagogik sikldagi fanlardan biri bo'lib, u didaktika bilan uzviy bog'langan va xususiy didaktika sikldagi fanlardan biri sanaladi. Chunki umumiy didaktikaning barcha masalalari bevosita xususiy didaktika, shu jumladan, ona tili ta'limi bilan bevosita aloqadordir. Ta'limning umumdidaktik asoslaridan xabardor bo'lgan talaba «Ona tili o'qitish metodikasi» fanini osonlik bilan o'zlashtiradi.

Ona tili o'qitish metodlari. Ona tili darslarida qo'llanadigan o'qitish metodlari nafaqat bilimlarni bayon qilish yoki uni mustahkamlashga xizmat qilishi, balki o'quvchilarning mustaqil bilim olishni ham hisobga olish, ta'lim jarayoniga izlanuvchanlik va tadqiqotchilik unsurlarini qo'shish orqali ularni ijodiy faoliyatiga tayyorlash lozim. Ana shu nuqtai nazardan qaraladigan bo'lsa, ta'lim metodlarini ikki katta guruhga ajratsa bo'ladi:

1. O'qituvchi faoliyati bilan bog'liq metodlar.

2. O'qituvchi faoliyati bilan bog'liq metodlar.

O'quvchi faoliyati bilan bog'liq metodlarni:

1. Bilimlarni tayyor holda bayon etish;

2. Bilimlarini muammoli yo'l bilan bayon qilish metodlariga ajratsa bo'ladi.

O'quvchi faoliyati bilan bog'liq metodlar o'z navbatida qayta xotirlash, qisman izlanuvchanlik va izlashga asoslangan metodlarga bo'linadi.

Bilimlarni tayyor holda bayon qilish metodi. Bu metod ona tili darslarida eng ko'p tarqalgan metodlardan biridir. Bayon yordamida murakkabroq, ayniqsa, o'quvchilarga oldindan ma'lum bo'lmagan ma'lumotlar izohlanadi. Ko'pincha til hodisalarining mohiyatini tushuntirish, o'quvchilar bilimidagi bo'sh tomonlarni to'ldirish, qo'shimcha ma'lumot berish, savollarga javob qaytarish maqsadida bu metodga murojaat qilinadi. Bu metod ham ijobiy, ham salbiy tomonlarga ega. Uning ijobiy tomonlaridan biri vaqtni tejash imkoniyatini tug'diradi. Bu o'z navbatida bilim, malaka va ko'nikmalarni mustahkamlash va ko'nikmalarni mustahkamlash va takrorlashga ajratilgan vaqt miqdorini ko'paytiradi. Bilimlarni tayyor holda bayon qilishining salbiy oqibatlaridan biri esa bu jarayonda o'quvchining fikrlash faoliyatni ma'lum darajada chegaralanishidir. Ko'p hollarda o'quvchi ta'lim jarayonining faqat tinglovchisiga aylanib qolishi mumkin. Bu metoddan foydalanish uchun quyidagilarga amal qilishni maqsadga muvofiq deb bilamiz:

- O'qituvchining nutq madaniyatiga e'tiborini kuchaytirish. O'qituvchining nutqi mantiqiy talablarga javob berishi shart: Sodda, mazmunli, ifodali, izchil nutq o'quvchilarda bilimga nisbatan kuchli qiziqish uyg'otadi;

- O'quv materialini qat'iy bir reja asosida bayon qilish (qat'iy reja asosida bayon qilingan fikrlarni o'zlashtirish o'quvchi uchun ancha qulay):

- bilimlarni tayyor holda bayon qilish, ishontirish va asoslash. Ishontirish va asoslash o'rgatilayotgan materialga qiziqish uyg'otadi.

Yuqorida sanalganlardan tashqari til hodisalarini sharhlash maqsadida keltiriladigan misollarning ilmiy, badiiy va tarbiyaviy yo'nalishda bo'lishini ta'minlash, o'qituvchi bayoni bilan namoyish etiladigan vositalarni bir-biriga muvofiqlashtirish o'quvchining faollik darajasini oshiradi.

Ona tili darslarida bilimlarni muammoli yo'l bilan bayon qilish metodi. Ma'lumki, izlanishga asoslangan har qanday faoliyat sermahsul faoliyatdir. O'quvchi til hodisalarini tayyor holda o'zlashtirmay, uni izlasa, aktiv ijodiy faoliyat ko'rsatsa, o'zlashtirish jarayoni ancha samarali bo'ladi. Muammoli ta'lim ana shunday izlanish uchun yaxshi imkoniyat yaratadi. Bu metod shaxs va uning ijtimoiy faolligini har tomonlama rivojlantirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Ona tili darslarida muammoli vaziyat yaratishning quyidagi usullaridan foydalanish mumkin:

1. Tilga oid dalillarni tahlil qilish asosida muammoli vaziyat yaratish.

2.Til hodisalarini qarama-qarshi qo'yish va taqqoslash asosida muammoli vaziyat yaratish.

3.Til hodisalarini umumlashtirish orqali muammoli vaziyat yaratish.

4.Berilgan matning mazmunidan kelib chiqib, muammoli vaziyat yaratish.

Metodika tamoyillari, didaktika tamoyillari kabi o'qituvchi bilan o'quvchining maqsadga muvofik; faoliyatini belgilashga, ularning birgalikdagi ishlarida qulay yo'nalishini tanlashga yordam beradi, metodikaning fan sifatida nazariy asoslash elementlaridan biri bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. G'ulomov M. "Xusnixatga o'rgatishning bahzi masalalari", "O'qituvchi" nashriyoti, Toshkent 1969 y.

2. G'ulomov M. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarini soddalashtirilgan harflar bilan xusnixatga o'rgatish", "O'qituvchi" nashriyoti, Toshkent 1970 y.

3. G'ulomov M. Xusnixat metodikasi. Pedagogika bilim yurtlari o'quvchilari uchun qo'llanma. "O'qituvchi" nashriyoti, Toshkent 1976 y.

4. G'ulomov M. Xusnixat "2 sinf uchun". "O'qituvchi" nashriyoti, Toshkent 1974 y.